

Sammanfattning: Yrkesdidaktik – att bana väg för elevers lärande i gymnasial yrkesutbildning

Skolväsendets gymnasiala yrkesutbildning fyller viktiga funktioner på både individ- och samhällsnivå. Den bidrar inte bara till arbetsmarknadens kompetensförsörjning utan också till ett aktivt och inkluderande medborgarskap genom att erbjuda ungdomar och vuxna en utbildning med fokus på tillämpning, praktik och arbetsliv. För att uppfylla yrkesutbildningens syften spelar yrkeslärare en nyckelroll. De verkar inom vitt skilda yrkesämnen, men delar samtidigt uppdraget att undervisa på vetenskaplig grund.

Den yrkesdidaktiska forskningen speglar den stora variationen i yrkesämnenas karaktär och innehåll, vilket kan göra det svårt att få en samlad bild av vad denna forskning säger och hur den kan bidra till att utveckla undervisningen. I den här systematiska översikten sammanställs 24 studier som undersöker undervisning inom olika yrkesämnen. Studierna har gemensamt att de på olika sätt fokuserar på vad som händer i mötet mellan elever och yrkeslärare i yrkesutbildningens skolförlagda del.

Översiktens syfte är att ge yrkeslärare inspiration, stöd och vägledning i att fatta välgrundade didaktiska beslut. Genom att sammanställa forskning från olika yrkesämnen och koppla yrkesämnesspecifika exempel till en övergripande nivå är översikten relevant för yrkeslärare oavsett vilka ämnen de undervisar i. Följande forskningsfrågor besvaras:

1. Vilka former av yrkeskunnande kommer till uttryck som innehåll i den studerade undervisningen?
2. Hur sker undervisningen i interaktion mellan yrkeslärare, elever och innehåll?

Översiktens resultat

Resultatkapitlet är indelat i två avsnitt som besvarar var och en av forskningsfrågorna. Därigenom belyser resultaten både *vad* eleverna ges möjlighet att lära sig och *hur* yrkeslärare går till väga för att främja detta lärande i undervisningen. Till viss del överlappar avsnitten varandra genom att de ibland belyser olika aspekter av ett och samma fenomen.

Yrkeskunnande som innehåll

I studierna ser vi hur olika former av yrkeskunnande kommer till uttryck som undervisningsinnehåll. Lärarnas egna erfarenheter från sina grundyrken tycks ha stor betydelse för det yrkeskunnande som görs tillgängligt för eleverna.

En viktig del är den professionella blicken, det vill säga förmågan att urskilja och bedöma olika processer och produkter utifrån yrkets kvalitetsstandarder. Eleverna får lära sig hur något ska kännas, låta, smaka, lukta eller se ut enligt yrkets normer. Undervisningen handlar också om yrkesmässigt agerande. Eleverna får lära sig kroppsliga färdigheter, hantering av verktyg och tekniska hjälpmedel samt användning av ett yrkesrelevant språk. Ytterligare ett betydelsefullt inslag är att eleverna introduceras till yrkets beteendenormer och förhållningssätt. Genom undervisningen får eleverna möjlighet att lära sig vad det innebär att vara en del av en yrkesgemenskap, hur skolmiljö och arbetsplats förhåller sig till varandra och hur de kan arbeta för ett långt och hållbart yrkesliv.

Yrkesämnesundervisning i interaktion

Det andra resultatavsnittet belyser hur undervisningen utspelar sig i interaktion mellan lärare, elever och innehåll. I de inkluderade studierna finns exempel på hur undervisningen innefattar tal, kroppsspråk och materiella resurser. I det här avsnittet beskriver vi inledningsvis lärarnas undervisande handlingar i termer av sju olika didaktiska handlingstyper.

FIGUR 1. Didaktiska handlingstyper

Tillsammans visar dessa handlingstyper hur yrkeslärare kan strukturera undervisningen och synliggöra det yrkeskunnande som undervisningen syftar till att främja. En genomtänkt sekvensering kan hjälpa eleverna att successivt utveckla sitt kunnande. Genom modellering och verbalisering kan läraren synliggöra både vad som ska göras och varför. Kontrastering kan användas för att belysa skillnader mellan mer och mindre ändamålsenliga sätt att utföra ett arbete. Distribuering gör det möjligt för läraren att fördela sin undervisning över tid och rum, medan temporalisering kan bidra till att skapa sammanhang och kontinuitet i elevernas lärande. Slutligen kan fading användas för att gradvis öka elevernas självständighet genom att lärarens stöd succesivt trappas ned i takt med elevernas ökande erfarenheter.

Resultaten ger också exempel på hur undervisningen formas och utvecklas genom elevers frågor, respons och deltagande i processer som har både rörelse och riktning. Här framträder återkoppling, förståelseanspråk, ifrågasättanden och felhantering som betydelsefulla element. Studierna visar bland annat hur elevernas frågor och invändningar kan användas för att fördjupa undervisningen och hur fel och misslyckanden kan fungera som värdefulla lärandemöjligheter genom att integreras i undervisningen.

Slutsatser

Översikten visar hur yrkeskunnande kan handla om att urskilja och bedöma relevanta aspekter, att agera yrkesmässigt och att bli en del av en yrkesgemenskap. Den visar också hur dessa kunnanden kan undervisas på olika sätt genom ett samspel mellan tal, kroppsliga handlingar samt verktyg och andra materiella resurser. Sammantaget bidrar översikten därmed till en ökad förståelse för både vad yrkeskunnande kan vara och hur det kan undervisas.

Att använda resultaten

Översikten erbjuder begrepp och principer som kan stödja reflektion och utveckling av yrkesämnesundervisning. Resultaten är inte tänkta som färdiga manualer att följa, utan som redskap för att analysera, diskutera och utveckla undervisningens innehåll och genomförande på vetenskaplig grund. Vilken relevans resultaten har i praktiken behöver bedömas utifrån det egna yrkesämnet, elevernas förutsättningar och den lokala undervisningskontexten. Reflektionsfrågorna i slutet av varje resultatavsnitt kan användas som stöd i detta arbete.

Urvalet av forskning

Översikten bygger på ett systematiskt urval av 24 kvalitativa studier som valts ut efter omfattande sökningar i internationella och nationella databaser. Studierna har undersökt yrkesämnesundervisning inom många olika yrkesämnena. De är genomförda i Sverige, Danmark, Finland och Schweiz och bygger på observationer av elever och yrkeslärare i yrkesutbildningens skolförlagda del.

